Fahri Maden, "XVIII. Yüzyıl Sonu XIX. Yüzyıl Başlarında Kastamonu'da Esnaf Grupları, Zanaatkârlar ve Ticari Faaliyetler", *Karadeniz Araştırmaları,* Sayı: 15, Güz 2007, s.149-167.

XVIII. YÜZYIL SONU XIX. YÜZYIL BAŞLARINDA KASTAMONU'DA ESNAF GRUPLARI, ZANAATKÂRLAR VE TİCARİ FAALİYETLER

Fahri Maden*

Özet

Bu çalışmada XVIII. Yüzyıl Sonu XIX. Yüzyıl Başlarında Kastamonu sancağının ekonomik yapısı ele alınmıştır. Çünkü Kastamonu ve çevresinde XVIII. yüzyılın sonlarında canlı bir ekonomik hayatın sürmekte olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca bu çalışma, Kastamonu ile ilgili önemli tarihi bilgilerin ortaya çıkarılmasına katkıda bulunmak ve şehrin ekonomik yapısını daha etraflı bir şekilde ortaya koymak için yapılmaktadır. Kastamonu ve çevresinde keten, kenevir ve sarımsak (sîr) gibi ürünler yetiştirilmekte, bu ürünlere dayalı bir imalat sanayi ve ticaret gelişmiş bulunmaktadır. Özellikle urgan, halat ve bez imalatı ile bunlara dayanan ticaret başta gelmektedir. Diğer taraftan, Kastamonu'nun Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden gelen kervan yollarıyla da bağlantı içinde olduğu görülüyor.

Anahtar Kelimeler: *Kastamonu, Esnaf Grupları, Zanaatkârlar*

Giriş

Osmanlı esnafı temelde, devlet için maaş karşılığı çalışanlar ve serbest olarak kendi iş yerlerinde faaliyet gösterenler diye ikiye ayrılırdı. Osmanlı esnafının en temel özelliği, öncelikle şehir ve çevresinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere faaliyetlerini sürdürmesiydi. Esnaf ve zanaatkârlar, XVIII. yüzyıl sonlarına kadar klasik üretim faaliyetlerini sürdürmelerinin yanı sıra, gerek imparatorluk dâhilin-

deki ihtiyacı karşılamakta, gerekse belli ölçülerde ihracat için de üretim yapmaktaydı. Nitekim bu yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'da meydana gelen gelişmeler, bilhassa sanayi inkılâbı ve yapılan ticaret anlaşmaları, Osmanlı dâhiline yabancı malların girişini artırmış, buna mukabil yerli üreticilerin çöküş sürecini başlatmıştır[1].

XIX. yüzyılın başlarında geleneksel ekonomik yapısını sürdüren Osmanlı Devleti'nde üretim ve tüketim hâlâ esnaf loncaları aracılığıyla denetlenmekteydi. Oysaki sanayileşmeye başlayan Avrupa devletleri arasında Osmanlı pazarını elde etmek için büyük bir yarış başlamıştı. Küçük Kaynarca Antlaşması (1774)'ndan sonra Ruslar Osmanlı topraklarında serbestçe ticaret yapma ve istedikleri yerlerde konsolosluk açma hakkını elde etmişlerdi. Önceleri oldukça iyi durumda olan Osmanlı-Fransız ticari ilişkileri, Mısır'ın işgalinden sonra gerilemiş, ortaya çıkan boşluğu İngiltere doldurmuştu. Bununla birlikte Avrupa'daki tarım ve hayvancılık alanlarındaki gelişmelere karşın Osmanlı topraklarında tarım geleneksel yöntemlerle yapılmaya devam ediliyordu. Üstelik birbiri ardına patlak veren savaşlar ekilebilir arazilerin azalmasına ve tahrip olmasına yol açmış, ayrıca kaynakları neredeyse kurutma noktasına getirmişti. Ülkedeki sanayi sektörünün durumu da tarımdan pek farklı değildi. Dokuma, madencilik, askerî araç-gereç yapımı gibi üretim alanlarında XIX. yüzyıldan itibaren büyük bir daralma ve çöküntü başlamıştı[2]. XVIII. yüzyılın sonlarındaki Osmanlı Devleti'ni anlatan Elias Abesci

---

* Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yakınçağ Tarihi Doktora Öğrencisi.

[1] Ömer Demirel, "Osmanlı Esnafı (1750–1850)", *Türkler*, XIV, Ankara 2002, s.255–259; "Karl Marx, geleneksel Hint toplumunun çözülüşünün sebebini, Mancshester iplik eğirme makinelerinin Hindistan'a girişinde, ardından da çıkrığın ortadan kalkışında görür. Aynı süreç, aynı sebepler yüzünden ve hemen hemen aynı çağda Türkiye'de de ortaya çıkar. Avrupa'da imal edilen malların ve her şeyden önce de dokumaların ülkeye girmesi, takas ekonomisi üzerine kurulu tarım cemaatlerinin bağrında nispi bir özerkliğe imkân veren ev ekonomisini yıkıma sürükler. Bu özerkliğin yıkılması köy dünyasını para ekonomisinin alanına sokar ve git gide onu tefeciye büyük mülk sahibinin elinde oyuncak haline getirir. Merkezi idare de vergileri nakdi olarak istemekle buna yardımcı olur." Stefanos Yerasimos, *Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye (Tanzimat'tan I. Dünya Savaşına)*, II, (Türkçesi: Babür Kuzucu), İstanbul 1987, s.30; "On dokuzuncu yüzyıl başlarında Müslüman orta sınıfının hızla gerilediğini görülmektedir. Zira Ulemanın etrafında biçimlenen ve ticaretle uğraşan nüve halindeki Türk burjuvazisi yabancıların ve onların koruduğu azınlıkların rekabetine direnecek güçte değildir. 1838 Ticaret antlaşması onun idam fermanı olur. Bu nüve içinde yeterli ekonomik ve siyasal güce sahip olanlar bürokrasiye veya toprak mülkiyetine sığınırlar, geri kalanlar ise şehir küçük burjuvazisine, yani ulema ve esnafa katılırlar. Ancak çok kere küçük ticareti bile azınlıklar ele geçirir ve o zaman bu sınıf mensuplarına yapacak tek iş olarak küçük bir memuriyetle devlete kapılanmak kalır." Bkz: Yerasimos, s.24.

[2] Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997, s.6–9; XIX.. yüzyılın ilk yarısında başta dokuma sektörü olmak üzere çeşitli branşlarda kayda değer gerilemeler görüldü. Mesela gelişmiş bir ipekçilik merkezi olan İşkodra'da 1812 yılında 6.000 ipek tezgâhı varken bu sayı daha aradan on yıl geçmeden 400'e düşmüştü. Yine aynı şekilde Tırnova'da 1812'de 2.000 olan dokuma tezgâhı sayısı 1830'lu yılların başında 200'e inmişti. İmparatorluğu gezen yabancılar da bu duruma dikkati çekmişlerdi. Nitekim Charles Texier, Anadolu'da seyahat ederken 1836'da gördüğü Ankara'yı şöyle anlatmaktaydı: "Geçen yüzyılda Ankara'da çeşitli Avrupa kuruluşları faaliyet halindeydi. Şimdi bunlardan hiç birisi kalmamıştır. O zamanlar 25.000 balyadan fazla kumaş, çorap v.s.gibi mamul eşya ihraç edildiği halde, bu sayı bugün 5.000 balyaya düşmüştür." Bkz: Rıfat Önsoy, "Tanzimat Dönemi

"'Halkın ve ordunun kullandığı yün çuhalar son zamanlara kadar Edirne, Selanik ve İstanbul gibi merkezlerde dokunurdu. Fakat bu sanayi kolu pazar arayan Avrupa mamullerinin rekabeti karşısında sükût etti" demektedir. Bütün bu gelişmelerin, bir neticesi olarak işsizlik artmağa ve dış ticaret dengesi imparatorluğun aleyhine bozulmaya başlamıştı[3].

XIX. yüzyılın ilk yarısı aynı zamanda Osmanlı parasının en büyük istikrarsızlık yaşadığı bir dönemdi. II. Mahmut tahta çıktığında, Osmanlı kuruşunun içinde 5,9 gram gümüş ancak bulunmaktaydı. Daha sonraki 30 yıl boyunca paranın içindeki gümüş oranı sürekli düştü ve nihayet 1844'te 1,0 gram olarak belirlendi. Böylece kuruş 1808 ile 1844 yılları arasında değerinin % 83'ünü kaybetmiş oldu[4]. Kastamonu'daki ekonomik faaliyetler bu geçiş dönemi koşulları göz önünde tutularak değerlendirilirse daha gerçekçi sonuçlar elde edilebilecektir.

Kastamonu, Fatih Sultan Mehmet tarafından 1462'de Osmanlı topraklarına katılmış ve Anadolu Eyaleti'ne bağlı bir sancak merkezi olmuştu. Bu geçiş döneminde Kastamonu esnafının ve zanaatkârlarının çeşitliliği dikkat çekicidir. Şemseddin Sami'nin "Kamûsü'l-A'lâm" isimli eserinde Kastamonu'nun esnaf ve zanaatkârları hakkında bir hayli malumat bulmak mümkündür. Sami'nin belirttiğine göre XIX. yüzyılda Kastamonu'da 1919 dükkân ve mağaza, 45 han, 15 hamam, 2 imaret ve bedesten, 28 fırın, 3 su değirmeni, 4 kiremidhane ve pek çok debbağhane vardır. Şehirde bakırcılık sanatı hayli ileri olup her ne kadar eskisi kadar bol çıkmıyor ise de, yeni tarzda güzel kap kacak işlemeciliği yapılmaktadır. Kuyumculuk, demircilik ve debbağiye dahi hayli ileridir. Yine döşemecilik, yataklık, çarşaflık, peşkir, hamam takımı, yerli bez, yelken bezi gibi dokumalar öteden beri yapılmaktadır. Ayrıca dokunan bu ürünler Kastamonu halkının kullanımına sunulmakla beraber bir miktarı ülke içinde ihraç edilmektedir. Bu ihraç ürünleri arasında kendir, urgan, tiftik ve kuru üryani eriği de bulunmaktadır[5].

XIV. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'da bir seyahat yapan ve Kastamonu şehrine de uğrayan İbn Batuta, seyahatnamesinde o dönemde şehirdeki gıda fiyatları ile ilgili çarpıcı bilgiler vermektedir. İbn Batuta bu eserinde şu bilgilere yer veriyor: "...Bu şehir, Anadolu'nun en büyük, en güzel beldelerinden biridir. Yaşamak için pek çok kolaylıkları olan, eşya fiyatlarının en ucuz olduğu yerler arasında bulunmaktadır. ...Bu şehirde kırk gün kaldık. İki dirhem vererek besili bir koyun alıyor ve yine iki dirhemle bize yetecek kadar ekmek sağlıyor ve bu nevale bizlere tam bir gün yetiyordu. Kafilemiz on iki kişi olup, iki dirhemlik bal helvası alsak hepimiz doyuyorduk. Bir dirhemlik kestane ile ceviz aldık mı, hepimiz yesek dahi yine de artıyordu. Kışın en şiddetli günlerini geçirdiğimiz halde

---

Sanayileşme Politikası 1839–1876", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:2, Ankara Şubat 1984, s.5.

[3] Önsoy, *agm*, s.5-6.

[4] Sevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, İstanbul 2000, s.210.

[5] Şemseddin Sami, *Kamûsü'l-A'lâm*, V, İstanbul 1314, s.3662.

bir yük odunu bir dirhemle satın almak mümkün idi. Bugüne kadar dolaştığım bunca ülkede bu şehir kadar ucuzuna rast gelmemiştim".[6]

Şunu belirtmek gerekir ki o devirde İbn Batuta'yı şaşırtan bu ucuzluk, bir bakıma ahi teşkilâtının ekonomik hayatta kurduğu istikrarın sonucuydu. Bu gerçekle birlikte, bölgede esnafın ve zanaatkârların hummalı bir uğraşı söz konusuydu.

Esnaf ve Zanaatkâr Zümreleri

Osmanlı'da esnaf teşkilatı; üretim yapan, hizmet sunan ve ticari faaliyetlerde bulunan kentli zümreleri bünyesinde örgütlenmiş olarak bulunduran, yaygın ve gelişmiş bir sistemdi. Bu teşkilatın şehrin yönetimi ve ekonomisinde önemli bir rolü vardı. Kendi üyelerinin mesleki ve sosyal yaşamlarında da temel ve belirleyici bir unsur olarak kabul ediliyorlardı[7]. Yine Osmanlı merkez yönetimi, esnaf liderleri aracılığıyla çeşitli kural ve nizamların uygulanmasını sağlamış, esnafın devletle olan ve kendi aralarındaki ilişkilerini düzenlemiş oluyordu. Ancak Osmanlı şehirlerinin hepsinde görülen bu yaygın ve güçlü esnaf teşkilatı, XVI. yüzyıldan itibaren gittikçe zayıflamış ve özelliklerini kaybetmeye yüz tutmuştu[8].

Osmanlı kentlerinde, halk ve esnafı yakından ilgilendiren en önemli sorunların başında günlük gereksinimlerin karşılanması geliyordu. Devrin ulaşım zorlukları, uzun süren savaşlar, büyük doğal afetler (kıtlık, deprem, su baskını gibi) arada sırada kent halkını güç durumda bırakır, onları açlıkla karşı karşıya getirirdi. Bu durumda özellikle temel ihtiyaç maddelerinin uygun fiyatlarla sağlanması yönetimin başlıca amaçlarından birisini oluşturuyordu. Ekonomik ve sosyal bir önlem olarak fiyatların denetim altında tutulması için başvurulan ilk yöntem, yönetimin üretici ve aracı olanlarla tüketici arasındaki alım ve satım ilişkisine doğrudan karışması idi. Sözünü ettiğimiz fiyatların kontrolü "narh" olarak ifade edilirdi. Narh koyulurken yani her ürün ve malın fiyatı ayrı ayrı belirlenirken, niteliği ve kalitesi de göz önünde tutulur, ona göre değer biçilirdi. Üretici ya da tüketiciyi korumak amacıyla başvurulan narh uygulaması iki yönlüydü. Malın satılabileceği en düşük taban fiyatı birinci yönü, mal veya hizmetin satılabileceği en yüksek tavan fiyatı ise ikinci yönü teşkil ediyordu[9].

Kastamonu, Selçuklular döneminde büyük sanayi ve ticaret merkezleri arasında yer alıyordu[10]. Osmanlı döneminde ise diğer Anadolu şehirlerinin pek çoğuyla benzer özellikler gösteren ekonomik ve ticari faaliyetlere sahipti. Burada zanaatkârlarca üretilen ihtiyaç maddeleri belli bir sınıflamaya tabi tutulabilir.

---

[6] İsmet Parmaksızoğlu, *İbn Batuta Seyahatnâmesi'nden Seçmeler*, Ankara 1999, s.53.
[7] Gabriel Bear, "Türk Loncalarının Yapısı ve Bu Yapının Osmanlı Sosyal Tarihi İçin Önemi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, (Çevrien: S.Ferlicl), Sayı: 8-12, 1970-1974, s.99-119.
[8] N. Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara 1997, s.3-6.
[9] Davut Aydüz, *İslâm İktisadında Narh*, İzmir 1994, s.3-4.
[10] Necdet Sevinç, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Düzeni*, İstanbul 1985, s.35; Osman Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, II, İstanbul 1994, s.143.

Üretilen bu mal çeşitleri madeni eşya, dokuma, deri ve diğer küçük el ürünleri olarak tasnif edilebilir.

Şehrin ekonomik faaliyetinde bakır ve bakırdan imal edilen eşya önemli bir yer tutmaktaydı. Bakırdan yapılan kazan, tava gibi eşya imalatı bir hayli gelişmişti. O kadar ki Osmanlı payitahtının bakır tas ihtiyacı Kastamonu'da yapılan üretimle karşılanıyordu[11]. Bakır işlemeciliği burada adeta sanatkârane bir şekilde yapılmaktaydı. Kastamonu lüks bakır eşya üretimi ile de ünlüydü ve Kastamonu bakırcılığı XVIII. yüzyıl sonlarında da önemini korumuştu[12]. Şüphesiz Kastamonu'ya bağlı bir kaza merkezi olan Küre'den, bakır madeninin çıkarılması bunda en büyük etkiye sahipti. Kâtip Çelebi Küre-i Nühas'dan çıkartılan bakırın burada işlendiğini bildiriyordu. XIX. yüzyıl başlarında bölgeyi gezen Texier şehir halkının dokumacılık ve bakırcılık gibi iki zanaatla geçindiğini söylüyordu[13]. Bölge kükürt ve bakır madeni bakımından zengindi[14].

Bundan başka şehirde dericilik ve deriyle ilgili sanat dalları önemli bir yer tutuyordu. Daha Osmanlı hâkimiyeti öncesinde Kastamonu, deri sanayi merkezleri arasında yerini almış, Kastamonu marokenleri dünyada ün yapmıştı[15]. Osmanlı döneminde de Kastamonu'nun deri sanayisindeki bu konumu devam etmekteydi[16]. Şehirde dericilikle ilgili meslek gurubunun önemli bir yer tutmasında çevredeki hayvancılığın büyük rolü vardı. Ancak dericilikte Kastamonu'da

---

[11] Suraiya Faroqhi, "Krizler ve Değişim 1590–1699", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600–1914*, II, (Çeviren: A. Berktay), İstanbul 2004, s.623.

[12] Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, (Türkçesi: N. Kalaycıoğlu), İstanbul 1994, s.223–224; Kastamonu'da kalhane ve bakırcı esnafının 1849 yılında faaliyetlerine devam ettikleri kalhanede eritilmek üzere nakledilen bakırla ilgili bilgilerin bulunmasından anlaşılmaktadır. Bkz: Eyüpgiller, *age*, s.20.

[13] Besim Darkot, "Kastamonu", *İslam Ansiklopedisi*, VI, Eskişehir 1997, s.401.

[14] Sevinç, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Düzeni*, s.147–148. Küre bakırının başka vilayetlerce de satın alınıp işlenmesi, Kastamonu ekonomisi bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Bazı XVIII. yüzyıl gezginlerince hem miktar hem de nitelik olarak övgüye değer bulunan Tokat bakırcılarının, hammaddelerinin önemli bir kısmını Küre'den aldıkları anlaşılmaktadır. Yine Sivas ve Amasya bakırcıları, ihtiyaç duydukları bakırı Küre'den alırlardı. Bkz: Faroqhi, *age*, s.223; Kâtip Çelebi XVII. yüzyılda Kastamonu'ya bağlı Küre Nühas nahiyesinden bakır çıkartılıp işlenildiğine ve burada işlenen bakır kapların çevreye gönderildiğine dair bilgiler vermiştir. Kâtip, madende kölelerin çalıştığından ve bunların cesede benzediklerinden bahsetmektedir. Bkz: Müjgân Cunbur, "Kastamonu Tarihinde Ahiler ve Esnaf Kuruluşları", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Tebliğler (19–21 Ekim 1988 Kastamonu)*, Ankara 1989, s.13; XVIII. ve XIX. yüzyıllarda köle sayısındaki azalmanın Küre madenciliğinin gerilemesine sebep olmuş, XVIII. yüzyıl belgelerinde Küre madenleri için köle gereksiniminin karşılanması gereğinden söz edilmiştir. Bkz: Faroqhi, *age*, s.222; Küre madeni ile ilgili bu hususların bölge ekonomisinde ve hareketliliğinde etkili birer faktör görünümündedir. İlave olarak sicil kayıtlarından Küre Nühâs mukataası gelirinin XVIII. yüzyıl sonlarında 18.000 kuruş olduğunu tespit ediyoruz: *Kastamonu Şer'iye Sicili*, No 60, sayfa 30 Hüküm 30; Bakır gemi inşasında da kullanılıyor, özellikle Sinop tersanesinde ihtiyaç duyulan bakır için Küre-i Nühas kadılığına ve maden eminine hüküm yazılarak temini yoluna gidiliyordu. Bedeli ise tersane emini tarafından ödeniyordu. Bkz: Mehmet Ali Ünal, "XVI. Yüzyılda Sinop Tersanesi İçin Canik Sancağından Malzeme Temini", *Geçmişten Geleceğe Samsun*, (Editör: Cevdet Yılmaz), Samsun 2006, s.248.

[15] Necdet Sevinç, *Osmanlılarda Sosyo-Ekonomik Yapı*, I, İstanbul 1978, s.20–21. 133.

[16] Sevinç, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Düzeni*, s.137.

herhangi bir Anadolu kentinde olduğu kadar, yerel gereksinimi karşılayacak düzeyde, üretim yapıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim XVIII. yüzyıl ortalarında, debbağ esnafına yılda 50 sığır ve 25 manda gönünün yetmekte olması bu zanaatın Kastamonu'daki boyutlarını göstermektedir. Kastamonu'ya ait şer'iye sicillerinde "debbağ" unvanı çokça geçmektedir. Mesleğin yaygınlığı açısından bir ipucu mahiyetindeki bu bilgi dikkate şayandır. XVIII. yüzyılın sonları sicillerde neredeyse üç kişiden birinin "debbağ" lakabıyla anılması bu faaliyetin bölgede canlılığını göstermektedir. Debbağlar, Kastamonu'da Nasrullah Köprüsü'nün doğusunda, Debbağlar Camisi çevresinde yoğunlaşmışlardı. 1830 yılında Kastamonu'dan İstanbul'a deri çeşitlerinden gönderilmesi emrediliyordu. Bu durum o dönemde bölgede dericiliğin ağırlığına işaret etmekteydi. Deri işçiliği Kastamonu'dan daha üstün olmakla birlikte Taşköprü'de de revaçtaydı[17].

XVIII. yüzyıl sonlarına ışık tutan Kastamonu şer'iyye sicillerindeki kişi adları ve dükkân isimlerinden hareketle esnaf ve zanaatkâr grupları (Tablo 1) tespit edilebilmektedir[18]. Bu zümreler günün şartları içerisinde insan ihtiyaçlarının karşılanmasında ve hayatın devamında elzem olan maddeleri vücuda getirmekteydiler. Ancak XVIII. Yüzyılın sonunda işlenmiş makine mallarının Osmanlı pazarlarını istila etmesi, Osmanlılarda ise büyük sermaye bulunmaması ve buna bağlı olarak da fabrikalaşmanın olmaması nedeniyle el sanatları ve az üretilebilen mallar büyük fiyatlara mal olmakta, halk yabancı mallarına rağbet etmekte ve yerli esnaf zor durumda kalmaktaydı[19].

Kastamonu tekstil üretiminde başı çekmekteydi. Taşköprü'yü de içeren kenevir üretimi, ipek ve tiftik mamulleri daha XVI. yüzyılda gelişme kaydetmişti[20]. Sinop, Kastamonu'ya bağlı kazalar içerisinde keten üretiminde %50'nin üzerinde bir paya sahipti[21]. Kastamonu'nun en önemli üretim ve ihraç malı dokumalarıydı. Şehirde küçük atölyelerde hatta evlerde dokumacılık yapılmaktaydı. Türk kumaşlarının Venedik, Cenova, Fransa, İngiltere, Almanya ve İsveç dâhil Kuzey Avrupa ülkelerine ihraç edildiğine ve Türk tezgâhlarında dokunan kumaşların Çin'den; İran'dan, Lehistan'dam sipariş edildiğine[22] bakılırsa dokumacılığın ne anlama geldiği daha anlaşılırdır. Kastamonu'da bilhassa urgan dokumacılığı, halkın başlıca üretim ve geçim kaynaklarından biriydi. Bölgede kendir ziraatının yapılması urgan üretiminde temel etkendi. Şehirdeki hanlar zamanla urgancılığın merkezi haline gelmişti. Bu hanlar zamanla kendir veya urgan hanı olarak da isimlendirilmişlerdi. Bugün bile İstanbul ve başka şehirlerde oturan pek çok Kastamonulu tüccar memleketlerine bağlı olarak urgan ticareti yapmaktadır. 1832 yılında Kastamonu'dan donanma için 1500 kantar sof tel ile birlikte kendi-

---

[17] Eyüpgiller, *age*, s.21.
[18] Fahri Maden, *XVIII. Yüzyıl Sonlarında Kastamonu (Şer'iye Sicillerine Göre)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2004.
[19] Yücel Özkaya, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Ankara 1985, s.63.
[20] Faroqhi, *agm*, s.626.
[21] Mehmet Taşdemir, "Karadeniz Bölgesinde Kendir-Keten Üretimi ve Kullanım Alanları", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı:8, İstanbul 2003, s.7.
[22] Sevinç, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Düzeni*, s.128.

rin satın alınarak işlendikten sonra tersaneye gönderilmesi fermanın ertesi yıl tekrarlanıyor olmasına bakılırsa, İstanbul'a Kastamonu'dan sürekli urgan ve sof akışı oluyordu. Donanma teçhizatında kullanılmak üzere gönderilen bu kendirin takibi için Kastamonu'da Kendir Eminliği bulunuyordu[23].

Mal Üretimi			*Hizmet Üretimi*		*Alım-Satım İşleri*
Abacı	Çörekçi	Kundakçı	Amele	Küllükçü	Arpacı
Babuccu	Çubukçu	Kürkçü	Arabacı	Mestçi	Attar
Bakırcı	Çukadar	Leblebici	Aşçı	Mevteyâb	Bakkal
Baltacı	Dakikçi	Mestçi	Berber	Mihçi	Camcı
Barutçu	Debbağ	Mismar	Çıkrıkçı	Mücellid	Çerçi
Basmacı	Destici	Mumcu	Çoban	Nakkaş	Dökmeci
Bastırmacı	Dikici	Penbeci	Dellâl	Nalbûriye	Duhancı
Bezci	Dökmeci	Peşkirci	Değirmenci	Neccar	Enfiyeci
Bezzaz	Ekmekçi	Salkımcı	Deveci	Odabaşı	Eskici
Bıçakçı	Etmekçi	Sarıkçı	Dülger	Örsçü	Helvacı
Bostancı	Fenerci	Sarraç	Göncü	Saatçi	Hurdacı
Boyacı	Fişenkçi	Semerci	Güğümcü	Saka	İcarcı
Bozacı	Habbeci	Soğancı	Hamal	Şeritçi	Kasap
Börekçi	Hafâf	Şamdancı	Hamamcı	Tabib	Kazaz
Börkçü	Halkacı	Şatır	Hancı	Tahmis	Kürkçü
Cübbeci	Hoşabçı	Şekerci	İşçi	Tamgacı	Oturakçı
Çadırcı	Kabakçı	Şerbetçi	Kabancı	Takmacı	Saatçi
Çakıcı	Kaltakçı	Tanbureci	Kafesçi	Terzi	Saka
Çanakçı	Katrancı	Tarakçı	Kahveci	Tulumbacı	Sebzeci
Çarıkçı	Kavukçu	Temûrcu	Kalaycı	Urgancı	Tavukçu
Çerah	Kayıkçı	Tireci	Kantarcı	Yükçü	Turşucu
Çıkıcı	Kazgancı	Tüfenkçi	Kaşıkçı	Yüncü	Tuzcu
Çilingir	Keçeci	Yağcı	Katırcı		Tüccar
Çizmeci	Kemerci	Yemenici	Kermidçi		Uncu
Çizme	Kılıççı	Yoğurtçu	Kibritçi		
Nalcısı	Kilimci	Zenbilci	Köçek		
Çölmekçi	Kilitçi	Zibuncu	Kuyumcu		
Çömlekçi	Körükçü				

Tablo 1. *Kastamonu'da Esnaf ve Zanaatkâr Gruplarının Fonksiyonlarına Göre Dağılımı*

Yine XIX. yüzyıl başlarında Kastamonu'da elde edilen yünün, Ankara sofusu kadar iyi olduğunda şüphe yoktu. Nitekim Adana'dan gelen pamukla, kadınların gemi yelkeni yapıp İstanbul'a gönderdikleri belirtilmektedir[24].

Yaygın urgan üretiminin dışında dokuma alanında penbeci, bezzaz, basmacı ve boyacı gibi esnaf gruplarıyla karşılaşılmaktadır. Zira kumaşın kaba dokun-

[23] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara 1988, s.450.
[24] Eyüpgiller, *age*, s.19; Daha XV. asırda, Karadeniz limanlarından Avrupa'ya sürekli olarak Kastamonu sofusu ihraç edildiği gümrük defterlerinden öğrenilmektedir. Bkz: Sevinç, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Düzeni*, s.127.

masından sonra devreye boyacılar, tarayıcılar ya da tıraşçılar girmekteydi. Şer'iye Sicillerinde geçen sokak isimleri bu zanaat dallarının Kastamonu'da varlığına ait bilgilerimizi kuvvetlendirmektedir. Ayrıca el dokumacılığı varlığını günümüze kadar sürdürmüştür. Sofra bezi baskıcılığı ve sarı yazma baskıcılığı, ahşap oyma ve sandık yapımcılığı, mekikli dokumacılık ve iğne oymacılığı, işlemecilik (çeyiz işleri, nakış), saraçcılık, semercilik, bıçakçılık, kıstı yapımcılığı ve çarşaf bağlamacılığı Kastamonu'da ve ilçelerinde üretimi devam etmekte olan el sanatlarıdır[25].

Kastamonu ve çevresinin ihtiyacını karşılamak için şehirde boyacılık ve basmacılık birer iş kolu olarak ortaya çıkmıştı. Bu iki iş kolu adeta iç içe hizmet veriyordu. Şehirde bez, kumaş gibi ürünlerin boyanması için *boyahaneler* mevcuttu[26]. Kastamonu'da rastlanılan en eski boyacı dükkânı 1720 tarihliydi ve kırmızı boyacı Acemoğlu Ahmed'e aitti. 1820 tarihinde kırmızı, mavi ve sair bez boyanması faaliyeti 21 iş yerinde yapılmaktaydı. 1842'de ise Kastamonu'da altısı kırmızı, on altısı mavi boyama yapan toplam 22 boyahane bulunmaktaydı. XVIII. yüzyılın sonlarında Kastamonu şehir merkezinde 30 civarında basmacı esnafı bulunmaktaydı. 1785 tarihinde bu 30 basmacı esnafı, bazı ehliyetsiz kişilerin dükkân açarak kendilerini mağdur ettiklerinden şikâyetçi olmuşlardı. 1842'de Kastamonu'da her biri 4-8 arası baskı makinesi bulunduran 32 basmacı esnafı bulunuyordu[27]. Tüm bu rakamlar boyacı ve basmacıların Kastamonu ekonomisinde oldukça önemli bir yer işgal ettiklerini göstermektedir. 1848'lerde bu iki iş kolu aralarında iş bölümüne gitmişlerdi. Bu bölüşüme göre bez, astar, çadır ve benzerlerini çeşitli renklerle basmak basmacı esnafına; çivid, siyah, yeşil ve bekam renkleriyle bez, astar, tülbent, çadır ve saireyi boyamak boyacılara mahsus kılınmıştı. Ancak basmacıların zaman zaman "kazan miskisi" denen boyayı, gizlice imal ederek boyacıların işine müdahale ettikleri ve konunun yargıya intikal ettiği olmuştu[28].

Üretim kapasitesi Kastamonu'nun iç gereksinimini karşılamakla sınırlı diğer sanayi kolu, mumculuk ve kandil yağı üretimiydi. Mum eski devirlerden beri en önemli aydınlatma aracıydı. Cami, mescit, türbe ve zaviye gibi mekânların aydınlatılmasında ve evlerde kullanılırdı. XVIII. yüzyılda Kastamonu'da bir mumhane olduğu[29], şehrin cami ve mescitleriyle, halka yetecek kadar şem-i revgan ve şem-i aselin burada üretildiği bilinmektedir. Saraçcılık bölgede mahalle ve köy isimlerine ad olabilecek yoğunlukta hizmet vermekteydi. Saraç; at ve sair hayvanlara eyer, yular, koşum yapardı. Saraçlar mahallesi Kastamonu'da bu mesleği icra

[25] Günümüzde Kastamonu Devrekhane bucağında, Küre köylerinde el dokumacılığının sürdüğü; İnebolu'da keten, Tosya'da yün ve pamuk dokumacılığının olduğu ve "Kastamonu Bezi" adı verilen çeşitli pamuklu dokumaların Bafra, Bartın, Boyabat, Ayancık, Çankırı yörelerine gönderildiği bilinmektedir. Bkz: Yüksel Şahin, "Kastamonu Çarşaf Bağları", *Folklor/Edebiyat*, XII, Sayı: 46, Ankara 2006, s.526.

[26] *KŞS*, No 60, s.109-110 H 112, s.111-112 H 113.

[27] Kemâl Kutgün Eyüpgiller, *Kastamonu Kent Tarihi Fiziksel Gelişimi, Anıtsal Yapıları ve Konutları*, EJOS, I (1998), No.1, s.21.

[28] Eyüpgiller, *age*, s.20.

[29] Kastamonu şer'iye sicillerinde 1777 yılına ait bir hükümde şem'hane (mumhane) ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bkz: *KŞS*, No 60, s.109–110, H 112.

edenlerin ikamet ettikleri, toplandıkları yerdi. Koşum-eyer takımları yapan ve bu takımları süsleyen saraçların yanında Kastamonu'da kıl dokumacılığı yapan muytablar vardı. Semerciler, nalcılar ve hafaflar (ayakkabıcı) şehirde mal ve hizmet üreten önemli esnaf gruplarıydı[30]. Bölgenin ormanlık olmasından dolayı marangozluk ve dülgerlik de gelişmişti[31].

Şehirde mal ve hizmet üreten bu esnaf gruplarının yanında, alım-satım işleriyle iç dağıtımı sağlayan esnaflar da vardı. Alım-satımla iştigal eden bu esnafların hangi adlarla faaliyet gösterdiklerine kısaca değinmek gerekirse, bu küçük tüccar vasıflı esnaf çoğunlukla gıda üzerine çalışmaktaydı. Bakkal, kasap, paçacı, tuzcu, duhancı, saka gibi. Bu tür meslekler uzun süreli eğitim gerektirmezdi. Alım-satımla uğraşan ikinci esnaf grubunu eski ve yeni eşya alıp-satan oturakçı, eskici, hurdacı, çerçi ve dökmeciler oluşturuyordu. Bu grupların mal temini hanlardan ya da başka esnaftan paylaşma şeklinde oluyordu.

XVII. yüzyılın ünlü seyyahı Evliya Çelebi, Osmanlılarda bine yakın meslek gurubunun varlığına işaret etmiştir. Şer'iye Sicillerinde adı geçen kişilerin lâkaplarından ve zikredilen dükkân isimlerinden XVIII. yüzyılın sonlarında Kastamonu'da çok çeşitli esnaf ve zanaat kollarının bulunduğu anlaşılmaktadır. O kadar ki Kastamonu esnaf ve zanaatkârlarının adları Deveciler, Saraçlar ve Çölmekçiler karyesi gibi sancağın yer adlarına kadar tesir etmiştir. Anadolu kentlerinin hemen tümünde olduğu gibi Kastamonu'da da tarih boyunca ticari faaliyetler bulundukları sokaklara adlarını vermişlerdir. Kastamonu'da bugün dahi mahalle ve sokak adlarına bakarak, çoğunluğu sona ermiş geleneksel ticari faaliyet ve zanaatların yoğunlaştıkları bölgeleri tespit etmek mümkündür. Kastamonu sicillerinde XVIII. yüzyıl sonlarında adı geçen sokak isimleri şunlardır: Döğücüler sokağı, Kuyumcular sokağı, Huffâflar sokağı, Temûrcüler sokağı, Yapucular sokağı, Kazgancılar sokağı, Dökmeciler sokağı, Semerciler sokağı, Mevteyâb sokağı, Deveciler mahallesi.[32]

Ticari Faaliyetler

Kastamonu'nun Osmanlı öncesi ekonomik yaşamı hakkındaki bilgilerimiz sınırlı da olsa, daha İsfendiyar Bey zamanında Kastamonu'da üretilen sof ile bakırın önemli ihraç malı olduğunu ve Sinop limanı aracılığıyla Venedik ve Cenevizlilerle ticari ilişkiler kurulduğunu bilmekteyiz[33]. Kastamonu şehrinin XVIII. yüzyılın sonları ile XIX. yüzyıl başlarında ticari ve ekonomik yaşantısı, bu dönemde kente gelen gezginlerin gözlemleri sayesinde aydınlatıcı olabilmek-

---

[30] Eyüpgiller, *age*, s.22.

[31] İlhan Şahin, "Kastamonu", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXIV, İstanbul 2001, s.587.

[32] Kastamonu'daki zanaatkârlık faaliyetleri adeta gelenek haline gelmişti. Bu ekonomik gelenekler XX. yüzyılın ikinci yarılarında hâlâ etkinliğini sürdürmekteydi. 1950'lerde dokumacılık, urgancılık, boyacılık, basmacılık, eğiricilik, örücülük, bakırcılık, keçecilik, saraçlık, kalaycılık, çilingirlik, demircilik, marangozluk, arabacılık, kunduracılık devam eden zanaatlardandı. Bkz: *Turistik Kastamonu*, Kastamonu 1958, s.14.

[33] Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar Çobanoğulları Beyliği Candaroğulları Beyliği*, I, Ankara 1991, s.98.

tedir. 1814 tarihinde şehre gelen J. Macdonald Kinneir kendisi burada iken pazarların mal ile dolduğundan, ancak kışın uzun sürdüğü zamanlarda halkın açlıkla karşı karşıya kaldığından söz etmektedir. XIX. yüzyıl ortalarına doğru şehre gelen E. Boré, Kastamonu'da ticari yaşamın sönük olduğundan, şehirde ticaretin ehemmiyetini kaybettiğinden ve yılda bir kez yapılan panayırın bile canlılık meydan getirmediğinden söz etmektedir[34]. 1842'de yüzyıl başlarında bölgeye gelen Ainsworth ise, kentin başlıca ticaret malının yün olduğunu, ayrıca bakırcılık, dericilik ve pamuklu dokumacılık yapıldığını, basma ve boyacılık atölyelerinin de bulunduğunu belirtir[35]. Buna ilave olarak incelediğimiz sicillerde Kastamonu'da penbe (pamuk), kesdâne ve kahve ticaretinin de yapıldığını görüyoruz.

Sicil kayıtlarından Kastamonu da ticareti yapılan ürünlerin, ülkenin nerelerinden getirildiğini tespit etmemiz mümkün olmaktadır. Bununla birlikte halk tarafından tüketilen yiyecek maddelerinden ve kullanılan eşyaların isimlerinden, şehrin ticari yelpazesi hakkında bilgi sahibi olmaktayız. Buna göre sözünü ettiğimiz dönemde Kastamonu'da Osmancık ve İstanbul kuru üzümü tüketiliyor; Selanik hırka, keçe ve peştamalı; Adana ve Aydın penbesinin; Sakız halısının; Şâm kılıç ve entarisinin; Tokat çemberi, havlusu ve yorgan yüzü; Mısır kılıç, peşkir ve peştamalı; Manisa alacası; Leh basması, yastık ve yorgan yüzü; Kütahya tas ve fincanı; Koçhisar kilimi; Frenk temûr, çakı ve kılıcı; Bosna feneri; Bilecik yastığı; Borlu yağlığı; Halep kaftan, kuşak, entari ve peştamalı; Bursa kaytanı; Edirne kuşağı; Hatay bohçası; Kırcalı, Yenice ve Bursa duhanı; Tosya şalı; Bağdat buşisi; Antalya ipliği; Hama ve Moskov alacası; İstanbul altını; Hind, Kargı ve Köprü destârı, Tire havlusu; Yanbolu keçesi; Venedik tüfeği; Trablus, Koçhisâr, Halep, Hama kuşağı; Beypazarı kilim ve seccâdesi kullanılıyordu.

XVIII. yüzyılın sonlarında Kastamonu ticari yaşamı hakkında bize fikir veren bir diğer olgu, tereke defterleri ile sicillerde verilen ürün fiyatları olmaktadır. Kastamonu'ya kara yolu ile ulaşan ticari mallar mutlaka kervanlarla taşınmaktaydı. Kastamonu'ya sözünü ettiğimiz dönemde iplik ve dokuma sanayinin ham maddesi olan penbenin (pamuk) Aydın ve Adana'dan getirildiği[36], ayrıca ticaret için Kırım[37], İstanbul[38] ve Konya'ya[39] gidildiği görülmektedir. At, katır, eşek ve develerden meydana gelen kervanların yol güvenliği ve diğer ihtiyaçlarının temininde menzil teşkilatı faaliyetteydi. Kervanların yanı sıra kişisel girişim ve taşımacılığın mevcudiyeti de gözden kaçmamalıdır. Ama çoğunlukla ticaret metaı

---

[34] Eyüpgiller, *age*, s.18.
[35] Darkot, *agm*, s.401.
[36] *KŞS*, No 60, s.1–3 H 1.
[37] *KŞS*, No 60, s.211 H 262; s.208 H 258; s.225 H 284.
[38] Hafız Mehmed isimli şahıs Kastamonu'dan ticaret için İstanbul'a gitmiştir. Bkz: Zaliha Ay Kurumlar, *69/1 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Sicili (H. 1210–1211/M. 1795–1796) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2006, s.176.
[39] *KŞS*, No 60, s.171 H 197.

toptancı tüccarlar eliyle taşınmaktaydı ve getirilen malların şehir esnafına dağıtım yeri hanlardı[40].

Kastamonu'da XIX. yüzyıl başlarında ticari faaliyetler çarşı, pazar ve bedesten gibi mekânlarda sürdürülüyordu. Bu mekânlar esnafın ve zanaatkârların yanında tüccarların da bir aradalığını ifade ediyordu. Bunlar içerisinde çarşı daha geniş bir kavram olup, çeşitli esnaf gruplarının birlikte bulunması idi. Kastamonu şehrine gelen kırsal hammaddeler burada bir dönüşüme tabi tutuluyordu. Kastamonu'da meyve pazarı XVIII. yüzyılda Kapan Hanı'na bağlı olarak çalışmaktaydı. Şehre taşra kazalarından getirilen yaş meyve ve sebze "Yemiş Pazarı"ndaki bakkal ve manavlara kapasitelerine göre dağıtılırdı. Şehirde pamuk ve pamuk ürünleri ticareti de yapılmaktaydı. Pamuk eskiden beri Kastamonu pazarında satılıyordu. XVIII. yüzyılda şehre tütün getirilip satıldığı da bilgilerimiz arasındadır[41].

Osmanlı-Türk şehirciliğinin ana prensiplerinden biri şehirlerde dini ve ticari merkezlerin kurulması olmuştur. Şehir ancak bu merkezlerin etrafında gelişerek çevreye yayılıyordu. Ticaret hayatı da yeni Türkleşen her şehirde ilk kurulan tesislerden olan bedesten etrafında ve yakın çevresinde gelişiyordu. Ticaret bölgesinin adeta merkezi olarak kurulan bedesten, sağlam ve kâgir yapısı ile tüccarların değerli mallarını koruyan bir çeşit iç kaleyi andırıyordu[42]. Kastamonu'nun önemli alışveriş merkezleri arasında *bedesten*[43], XVIII. yüzyılda kumaş, alaca bez, bogasi (astar) ve benzer malların satıldığı yer olarak görülmektedir. Taşralı tüccarların getirdikleri mallar buradaki esnaf eliyle halka satılmaktaydı[44]. Bedestende tüccarların değerli mallarının dışında çarşı esnafıyla birlikte kasları, evrakları, defterleri muhafaza ediliyordu. Şehirde bedesten demek çarşı ve endüstri mahallerinin bir nevi çekirdeği demekti. Çarşılar bedesten etrafında biçimleniyor, yakınına tüccar hanları yapılıyor veya evvelce yapılanlar gittikçe yayılıyor, aralarda iki kenarında dükkânlar olan sokaklar meydana geliyordu. Fonksiyonları bakımından çeşitlilik arz eden bu yapılar türlü alış-verişin yapıldığı mekânlardı. Aynı çarşı ve bedestende Müslim-gayrimüslim birlikte iş yapabilmekteydi. Satış gereken terekeler dahi kassâmın gözetiminde bedestende müzayedeye çıkarılarak

---

[40] Kastamonu'da bulunan hân-ı cedîddeki penbe tüccarlarından bir kısım yük taşıyıcıları Ahmed, Bekdâş ve İmirza'ya Adana'dan satın aldıkları on dört yük seksen kantar penbeyi getirip kendilerine teslim etmeleri için her yüküne on beş guruşa anlaşmışlardır. Ancak adı geçen yük taşıyıcılar penbeyi getirirken bir kısmını Kızılırmak nehrine düşürmüşler, bundan dolayı da eksik teslim etmek durumunda kalmışlardır. Tüccarların davacı olmaları üzerine de 270 guruş kıymetinde penbenin eksik getirilip teslim edildiği anlaşılmış ve yük taşıyıcılarının bu meblağı eda etmeleri kararlaştırılmıştır. *KŞS*, No 60, s.254 H 347; Diğer bir hükme göre Elhâc Mehmet, Debbağ Elhâc Hasan'a 2 bin guruş vererek Aydın'dan penbe sipariş etmiş, ancak onun Aydın'dan dönerken Bolu'da ölümü üzerine varislerinden alacağını talep etmiştir. *KŞS*, No 60, s.268 H 375.

[41] Eyüpgiller, *age*, s.24.

[42] Semavi Eyice, "Bedesten", *TDV İslam Ansiklopedisi*, V, İstanbul 2001, s.303.

[43] Bedesten üstü kapalı çarşılara verilen isimdi. Aslı bez satılan bezzaz mahalli anlamında "Bezzazistan"dı. "Ağır, pahallı, kıymettar kumaş ve eşya satan esnaf çarşısı"; "antika eşya alınıp satılan çarşı" olarak da tarif edilmiştir. Bkz: Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, İstanbul 2004, s.187.

[44] Eyüpgiller, *age*, s.23.

satılırdı[45]. Bedesten, Osmanlı devrinde ortaya çıkmış ticari bir yapı çeşidiydi[46]. Kastamonu'nun da bu tek bedesteni, 1468–1474 yılları arasında burada vali olarak bulunan Şehzade Cem tarafından yaptırılmış, *Karanlık Bedesten* adıyla da anılmıştır. Yapı 1781 yılında yangın geçirmiş, ardından 1802'deki ikinci bir yangında ise harap olmuştur. Bunu 1802-1803'teki tamir izlemiştir[47]. Karanlık Bedesten sade bir görünüme sahiptir. Her bir kenarı 23 m uzunlukta olup kare planlı, dört kapılı ve her biri kubbe ile örtülü dokuz bölümden oluşmaktadır[48]. Cem Sultan'ın vakfından olan Kastamonu bedesteni gelirlerinin toplanması, XVIII. Yüzyıl sonlarında iltizam usulüyle gerçekleştiriliyordu. 19 Mart 1777 gibi bir tarihte bedestendeki dükkânların geliri; vazife görenlere haklarının verilmesi, ortaya çıkacak tamirat işlerini yaptırması ve 3.000 akçeden fazla gelir kalırsa mütevelliye göndermesi şartıyla El-Hâc Hasan'a iltizâm edilmiştir[49].

Kastamonu'da ticaret merkezlerinden bir diğeri hanlardı[50]. Kastamonu'da inşa edilen ilk hanlar İsmail Bey'in yaptırdığı Deve Hanı ve 1460 tarihli kendi adıyla anılan İsmail Bey Hanı (Kervasaray)'dır[51]. Deve Hanı İsmail Bey mahallesindedir. İsmail Bey Hanı (Kervansaray) ise Kepkebirler mahallesinde yer almaktadır[52]. İsmail Bey tarafından külliyesi için vakıf olarak yaptırılmıştır. Hanın geliri ile külliyenin gideri karşılanıyordu. Han iki katlıydı. Alt katı, bölümlere ayrılarak ahır olarak kullanıyordu. Merdivenle çıkılan üst katta ocaklı 29 oda mevcuttu[53]. Kurşunlu Han adıyla da bilinen bu yapı 1756-1757 yılında onarılmıştır. Cem Sultan'ın yaptırdığı Karanlık Bedesten ve II. Beyazid döneminde inşa edilen Balkapanı, İsmail Bey'in yaptırdığı Kervansaray'ın iki yanına konumlanarak Kastamonu'nun ticaret merkezinin ana yapısını oluşturmuşlardır. Bu büyük ticaret yapıları Kastamonu'da önemli bir ticari potansiyel olduğunu ispatlamaktadır[54].

Şehirde Osmanlılar zamanında da çeşitli hanlar inşa edilmişti. Deve hanı İsmail Bey'in külliyesi içerisindeydi. Acem (Kürkçüoğlu) hanı ise Sinan Bey Camii'ne vakıf olarak inşa edilmişti. 1730'da Honsalar mahallesindeki Yanık hanı, Yanıkzade Hacı İsmail Ağa tarafından yaptırıldı ve 1809-1810 yılında tamir edildi. Reisülküttap (Urgan) hanı ise 1748'de Reisülküttap Mustafa Efendi tara-

---

[45] Sait Öztürk, "Kassâm", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXIV, İstanbul 2001, s.581.
[46] Eyice, *agm*, s.304.
[47] Eyüpgiller, *age*, s.75; "Kastamonu", Meydan Larousse, VII, İstanbul 1988, s.59.
[48] Eyice, *agm*, s.307; Bedesten 1951 yılında meyve-sebze pazarı haline getirilmiştir.
[49] *KŞS*, No 60, s.116 H120.
[50] Bunların en eskisi olan Atabey hanı, Kastamonu'nun Akaya bucağında Elmayakası köyündedir. Çobanlar devri hükümdarlarından Muzaferrüdin Yavlak Arslan tarafından Kastamonu'daki cami ve medresesine vakıf olarak yaptırdı. Bugün harap durumdadır. Bkz: "Kastamonu", *Meydan Larousse*, s.59.
[51] Kervansaray, işlek caddelerde, konak yerlerinde ve ticaretgâh şehirlerde yolcuları barındırmak, malları sahiplerine ve tüccara teslim edinceye kadar muhafaza etmek için yapılan binalara denirdi. Bu işi görmek için yapılan hanlarda mevcuttu. Hanlarda ise tüccarların, sarrafların odaları bulunurdu. Bkz: Pakalın, *a.g.e*, II, s.245.
[52] Eyüpgiller, *age*, s.45.
[53] Niyazi Akşit, "Kastamonu", *A'dan Z'ye Tarih Ansiklopedisi*, İstanbul 1981, s.590.
[54] Eyüpgiller, *age*, s.48.

fından yaptırılmıştı. Bu handa 1814-1815 yıllarında onarım gördü[55]. İsmini andığımız bu yapılar günümüzde de Kastamonu'nun eski ticarî üstünlüğünü belgeleyen birer anıt gibi hâlâ ayaktadır[56]. Ayrıca XVIII. yüzyıl sonlarında sicil kayıtlarında Kastamonu'da Bataklı Zade Hanı, Hân-ı Cedid, İmamoğlu Hanı, Nalband Hanı, Tatar Hanı gibi yapıların mevcudiyetine rastlamaktayız[57].

Kastamonu XVI ve XVII. yüzyıllardan gelen koyun ticareti ağının kolları arasında yer alıyordu[58]. Ancak ele aldığımız dönemde koyun ticaretinde Kastamonu'nun işgal ettiği yeri mevcut kaynaklardan izlemek mümkün olmamıştır. Bununla birlikte Beylikler devri Anadolu'sundan beri Kastamonu atları özel surette terbiye edilerek Arap atlarından üstün olacak şekilde yetiştiriliyordu. Bu atlar başta Anadolu olmak üzere diğer beyliklere, Bizans İmparatorluğu'na ve ecnebi memleketlere sevk ediliyordu[59]. Ayrıca Kastamonu'da yetiştirilen şahin ve doğanların dışarıya satılan ticaret metaı oldukları görülmekte ve bu av kuşlarının yetiştirildiği mahallerin teşkil edildiği zikredilmektedir[60]. Sicillerde geçen samanhaneler bu defa hayvan gıdasının (saman) alınıp satıldığı ticaret yerleriydi[61]. Yine sicillerde iç tüketimi karşıladığını tahmin ettiğimiz arıcılık faaliyeti görülmektedir. Terekelerde bal öşrü[62] kovanlık ve bal arısı tabirleri geçmekte, bölgede üretilen bal iç pazara sürülmekteydi[63].

Şehirdeki üretim her şeyden önce şehir halkının ihtiyacını karşılamak için kullanılıyordu. İhtiyaç fazlası yakın çevreye ve diğer bölgelere gönderiliyordu. Kastamonu'da esnafın dikkate değer bir kısmı mal üretimi yapmaktaydı. Esnaf alım-satım işlerini de yürütüyordu. Şehir içindeki yoğun üretim faaliyetlerine rağmen dışardan hammadde getirildiği ve tüketicinin hizmetine sunulduğu görülmektedir. Bu durumda üretim mallarını Kastamonu içinde üretilenler ve dışarıdan gelenler olmak üzere iki bölümde incelemek yerinde olacaktır.

---

55 Pars Tuğlacı, *Osmanlı Şehirleri,* İstanbul 1985, s.205, "Kastamonu", *Yeni Türk Ansiklopedisi,* V, İstanbul 1985, s.1744; Eyüpgiller, *age,* s.77–78. (Bu kaynakta Yanıkzade Elhac Ahmed olarak geçmektedir.)

56 *Turistik Kastamonu,* Kastamonu 1958, s.9–10.

57 *KŞS,* No 60, s.159–161 H 178; Kurumlar, *age,* s.287; "Günümüzde Bedesten'in kuzeyinde Terziler Sokağı, kuzey bitişiğinde ise Atarlar Çarşısı ve Nalburlar Çarşısı yer almaktadır. Yine Bedesten'in kuzeybatısında Sarraflar Çarşısı bulunur. Keçeciler, Yanık Han'ın doğu bitişiğindeki yolun adıdır. Döğücüler Caddesi, Yanık Han'dan Topçuoğlu Camisi'ne giden yol üzerindeyken, Çilingirler Caddesi Belediye Caddesi'nin güney paralelindedir. Reisülküttap Hanı'nın batısındaki yol, halen İplikçiler Yolu olarak anılır. Belediye Caddesi'nden Yeni Hamam'a giden yol ise, Kuyumcular Caddesi olarak adlandırılmaktadır. Ovalıpazarı Mescidi'ne giden yol Pirinç Paarı, Belediye'nin güneyindeki Bakırcılar'dan Mahkemaltı Camisi'ne çıkan yol ise, Kömürpazarı adını taşır. Arabapazarı da aynı adlı hamamın batısında yer almaktadır." Bkz: Eyüpgiller, *age,* s.24.

58 Faroqhi, *agm,* s.625.

59 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri,* Ankara 1988, s.250.

60 Sevinç, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Düzeni,* s.49; Uzunçarşılı, *age,* s.145.

61 1 kiremidli taş samanhane ve üç bâb samanhane için bkz: Neslihan Dal, *69/2 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Sicili (H. 1210–1211/M. 1795–1796) Transkripsiyon ve Değerlendirme,* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2006, s.66–67.

62 *KŞS,* No 60, s.38 H 39, s.102 H 102, s.126–127 H 134.

63 Kovanlık ve bal arısı için bkz: Kurumlar, *age,* s.143,263.

Kastamonu ve çevresinde üretilerek şehir merkezine hatta civar vilayetlere taşınan ticari ürünlerin çeşitli tahıl, sebze ve meyveyi içerdiği görülmektedir. Boyabat ve Taşköprü kazalarında üretimi yapılan çeltük[64] Kastamonu iç tüketimine yanıt vermekle birlikte, çevre sancak ve kazalara da ihraç ediliyordu. Kastamonu ve çevresinde sarımsak (sîr), soğan, nohut, biber, kavun gibi sebze ürünleri ile zeytin, incir, sahil elması, armut, kestane, üzüm, ceviz gibi çok çeşitli meyveler tüketicilerin hizmetine sunulmaktaydı. Ayrıca Kastamonu'nun Ergani eriği ve misket elması ile meşhur olduğu öteden beri biliniyordu[65]. Bu ürünler yakın bölgede yılın belli dönemlerinde kurulan panayır ve pazarların aranılan yiyecek maddeleriydi. İzmir-Tokat arası çalışan kervanlar dönüşte Kastamonu'nun bindallı ve yünlülerini de İzmir'e götürüyorlardı[66].

Şehirdeki ticari hayatın yabancı esnaf ve tüccarlar eliyle de büyük bir canlılık kazandığını vurgulamak gerekir. Kastamonu'da Müslüman olmayan unsurların kuyumculuk yaptıkları sicillerde anılmaktadır[67]. Ayrıca sicillerde, hem tereke kayıtlarında hem de mahkemeye intikal eden bazı ticari anlaşmazlıklarda ipuçları bulunmaktadır. Bu bilgilerden hareketle Kastamonu'da ticaret yapan kişilerin sadece Türkler değil, belki de daha çok gayri Müslimler olduğu iddia edilebilir[68].

Sicil kayıtlarından Kastamonu'dan Rumeli'ye ticaret için gidildiği anlaşılmaktadır[69]. Buna ek olarak Kastamonulu tüccarların ticaret maksadıyla Ankara'ya geldikleri ve orada Çengel hanında kaldıkları bilinmektedir[70]. Hac için Mısır'a gidilmekte, oradan alış veriş yoluyla Kastamonu'ya eşya akışı yaşanmaktaydı. Bu da Kastamonu'da ticaretin bir diğer boyutuydu. XVIII. yüzyıl içerisinde Kastamonu'ya Tavas, Kayseri ve diğer şehirlerden gelen tüccarlar, kaçak olarak mallarını mahalle aralarında halka satmaya çalışırlardı[71]. Ordu için Kastamonu'dan davar, katır istenmesi, bölgede yetiştirilen bu hayvanların ordunun nakil ve çeşitli ihtiyaçları için gönderilmesi Kastamonu'ya ekonomik girdi sağlayan bir

---

[64] *KŞS*, No 60, s.1–3 H.1.

[65] Şemseddin Sami, *age*, V, s.3661.

[66] Sevinç, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Düzeni*, s.304.

[67] Sicil kayıtlarında "Kuyumcu kefere ve Kuyumcu Hâlık kefere" geçmektedir. Bkz: *KŞS*, No 60, s.214–216 H 267; Ayrıca bir başka kayıtta "Kürkçü Şişik kefere" tabiri bulunmaktadır. Bkz: Dal, *a.g.e*, s.42.

[68] Kastamonu sicil kayıtlarında geçen şu olay fikir vermesi açısından anılmayı hak etmektedir: Genbolu kazasına tabi Evrânye karyesinden Mehmed Beşe, Zâtor'a üç yüz guruşa kesdâne satmış, Zâtor'da bu kesdâneyi satarak Mehmed Beşe'ye üç yüz guruşunu teslim etmiştir. Ancak bu iki tüccar aralarında karı paylaşmak üzere anlaşarak yeni bir ticari ortaklığa karar vermişleridir. Zâtor, Mehmed Beşe'den bu üç yüz guruşu alarak frenk kahvesi işine girmiştir. Satın aldığı kahvenin ticaretinden 1180 guruş kar hâsıl etmiştir. Mehmed Beşe'ye de üç yüz guruşunu teslim etmiş, ancak kahve satışından elde ettiği kârdan aralarındaki anlaşmayı bozarak Mehmed Beşe'ye kar vermemiştir. Bunun üzerine Mehmed Beşe davacı olmuşsa da bu konuda verilen fetva gereğince davasından men edilmiştir. Bkz: *KŞS*, No 60, s.238 H.314.

[69] Kurumlar, *age*, s.29; Kastamonu'nun Honsalar mahallesinden Karagöz Mehmed Beşe ibn Ahmed ticaret için gittiği Rumeli'den dönerken yolda ölmüştür. Bkz: Kurumlar, *age*, s.124; Yine Kırkçeşme mahallesi sakinlerinden Mustafa Beşe ibn Mustafa Rumeli'de Pazarcık'ta ticaret maksadıyla bulunduğu sırada ölmüştür. Bkz: Kurumlar, *age*, s.46, 221.

[70] Rifat Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Ankara 1998, s.36.

[71] Eyüpgiller, *age*, s.23-24.

diğer ticari faaliyet alanıydı[72]. Osmanlı ordusuna paralel olarak donanmanın kereste gereksiniminin bir kısmı da, Kastamonu ve çevresindeki ormanlardan karşılanmaktaydı[73]. Gemi yapımında kullanılan katran da Kastamonu dağlarından temin ediliyordu[74].

1831 tarihinde yapılan nüfus sayımı sonucuna göre Sinop kazası dâhil Kastamonu'daki erkek nüfus sayısı 126.497 kişi olup, bu nüfusun 14.861 kişisi Kastamonu şehrinde yaşamaktaydı[75]. Nüfusun yoğunluğun artması ticari hareketliliği de beraberinde getiriyordu. Ancak aynı yıllarda ardı ardına meydana gelen eşkıyalık hareketleri şehrin ticari faaliyetlerini etkilemiştir[76]. Eşkıyalık faaliyetlerine yangın felaketini de eklemek yerinde olacaktır. Zira şehirde 1824 yılı öncesinde meydana gelen "büyük yangın" da pek çok muytap ve semerci dükkânı yanarak kül olmuştu[77]. Eşkıyalık faaliyetleri ve yangın felaketine birde şehirde şiddetle hüküm süren sıtma eklenmelidir[78]. Bu olumsuz etkenlere karşın, XIX. yüzyılın başlarından itibaren Kastamonu'da ekonomik gücün arttığı söylenebilir. Bunu inşaat faaliyetlerinin canlanışından kestirmek mümkün olabilmektedir[79]. Yine 1795-1796 gibi tarihlerde Kastamonu şer'iye sicillerinde alım-satım işlemlerinin çokça yer alması ekonomik hayattaki canlılığa bir işaret sayılabilir[80].

XVIII. yüzyılın sonlarında Kastamonu'ya bağlı kaza merkezleri olan Sinop ve İnebolu, vilayetimizin deniz-liman ticaretinde oynadığı rol bakımından dikkate değerdir. O dönemde daha çok askeri yönüyle ön plana çıkan Sinop limanı-

---

[72] XVIII. Yüzyıl sonlarında ordunun ihtiyacını karşılamak için Kastamonu sancağından istenen katır (bargir) için bkz: *KŞS*, s.114-115 H 119, s.125-126 H 133.

[73] Pelin İskender, "Bir Yerel Tarih Araştırması: 17. Yüzyıl Şer'iyye Siciline Göre Kastamonu", *Kastamonu Eğitim Dergisi,* XIII, No:2, Ekim 2005, s.566; Sinop tersanesinde üretilen gemiler için bölgenin ormanları yeterli olmadığı için Kastamonu'dan da söz konusu tersanenin ağaç ihtiyacını karşılanmaya çalışılıyordu. Bkz: Uzunçarşılı, ...*Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, s.447-448.

[74] Ünal, *a.g.m*, s.236.

[75] Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Ankara 1943, s.185, 214; Kastamonu'nun nüfusu yıllar boyunca gelişme göstermişti. XVI. yüzyılda şehir nüfusu 20 binden az bir sancak merkeziydi. XIX. yüzyılda nüfusun 50 bine kadar yükseldiği vaki olmuştu. Bkz: "Kastamonu", *Hayat Ansiklopedisi*, IV, Hayat yayınları, Tarihsiz, s.1894. Oysa 1756'ya ait avârız hanelerinden hareketle nüfusun 15.365 olduğu hesaplanmıştı. Yine aynı tarihli avârız hanelerinden yola çıkarak Kastamonu sancağının toplam nüfusu 127.313 olarak ifade edilmişti. Bkz: Yücel Özkaya, "XVIII. Yüzyılda Taşra Yönetimine Genel Bir Bakış", *Türkler*, XIII, Ankara 2002, s.707; XIX. yüzyılda şehrin nüfusu ile ilgili birbirinden çok farklı rakamlar vardır. Kinneir, şehrin Türk nüfusunu 12.000 civarında tahmin etmekte, bu rakama 300 Rum ve 40 kadarda Ermeni ailesini eklemektedir. Texier 40.000 rakamını gösterir. Ainsworth ise 12.000 eve karşılık 48.000 nüfus tahmininde bulunur. Bkz: Darkot, *agm*, s.401.

[76] Mesela 1828 yılında Elyakut köyünden bir gurup etraflarına asileri toplayıp Kastamonu'yu basma girişiminde bulunmuştu. 1832 yılında ise Araçlı Tahmisçioğlu Hacı Mustafa tarafından ayaklanma başlatılmış, bu isyan yönetimi çokça uğraştırmış, eşkıyanın askerle birkaç defa çarpışmasının ardından eşkıya dağıtılabilmiştir. Bkz: "Kastamonu İli", Büyük Kültür Ansiklopedisi, VII, Başkent yayınevi, Ankara 1984, s.2574; Eyüpgiller, *age*, s.18; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Kastamonu'da Tahmiscioğlu Vakası", *Tarih Semineri Dergisi*, İstanbul 1937, s.139-152.

[77] Eyüpgiller, *age*, s.27.

[78] Darkot, *agm*, s.401.

[79] Eyüpgiller, *age*, s.52.

[80] Kurumlar, *age*, s.286.

nın, tersanede yapılan gemilerin denize indirilmesinin dışında ticari boyuta da sahip olduğu kanaatindeyiz. İsfendiyar Bey zamanında Sinop limanı aracılığıyla Venedik ve Cenevizlilerle ekonomik-ticari ilişki kurulduğunu belirtmiştik. Muhtemelen Sinop limanının ticari fonksiyonu Osmanlı döneminde de devam etmiştir. Tarihte Anadolu'nun içinden Karadeniz'e ulaşan bir ticaret yolundan bahsedilmektedir. Bu ticaret yolu, Antalya - Konya - Ankara - Çankırı - Kastamonu ve Sinop-Kırım istikametinde uzanmaktadır. Daha Anadolu Selçuklu döneminde bu yolun ehemmiyeti anlaşılmış, Alâeddin Keykubâd devrindeki Suğdak seferi, gerek Anadolu tacirlerinin, gerek İskenderiye-Antalya-Sinop yolunu daha ehemmiyetli bulan Mısır tacirlerinin Sinop merkez olmak üzere bu günkü güney Rusya memleketleriyle yaptıkları ticareti emniyet altına almak maksadıyla yapılmıştı[81]. Nitekim Kastamonu bölgesinin fethinde de askerî ikmalin bu yol kullanılarak, Ankara-Çankırı-Kastamonu istikametinde gerçekleştiği ifade edilmiştir[82]. Ayrıca yöre mallarının dışarı gönderilmesine yönelik faaliyetlerin, İnebolu iskelesinde yoğunlaşması ilgiyi hak etmektedir.

Sonuç

XIV. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'da bir seyahat yapan ve Kastamonu şehrine de uğrayan İbn Batuta, "bugüne kadar dolaştığım bunca ülkede bu şehir kadar ucuzuna rast gelmemiştim" diyordu. Bu ürünü bol ve ucuz şehir, Fatih Sultan Mehmet tarafından 1462'de Osmanlı topraklarına katılmış ve Anadolu Eyaleti'ne bağlı bir sancak merkezi olmuştu. Candaroğulları Beyliği'ne başkentlik eden Kastamonu, 500 yıla yakın egemenliği altında bulunduğu Osmanlı Devleti döneminde Kuzey Anadolu'nun önemli bir yönetim ve ticaret merkeziydi.

Kastamonu, daha Selçuklular döneminde büyük sanayi ve ticaret merkezleri arasında yer alıyordu. Osmanlı döneminde ise diğer Anadolu şehirlerinin pek çoğuyla benzer özellikler gösteren ekonomik ve ticari faaliyetlere sahipti. Şehrin ekonomik faaliyetinde bakır ve bakırdan imal edilen eşya önemli bir yer tutmaktaydı ve Kastamonu bakırcılığı XVIII. yüzyıl sonlarında da önemini korumuştu. Bundan başka şehirde dericilik ve deriyle ilgili sanat dalları önemli bir yer tutuyordu. Kastamonu tekstil üretiminde de başı çekmekteydi. Taşköprü'yü de içeren kenevir üretimi, ipek ve tiftik mamulleri daha XVI. yüzyılda gelişme kaydetmişti.

Şehirdeki üretim her şeyden önce şehir halkının ihtiyacını karşılamak için kullanılıyordu. İhtiyaç fazlası yakın çevreye ve diğer bölgelere gönderiliyordu. XVIII. yüzyılın sonunda işlenmiş makine mallarının Osmanlı pazarlarını istila etmesi esnaf ve zanaatkârları olumsuz etkiledi. Buna rağmen Kastamonu'nun en önemli üretim ve ihraç malı dokumalarıydı. Kastamonu Osmanlı döneminde dokumacılıkta ihtisaslaşmıştı. Bilhassa urgan dokumacılığı, halkın başlıca üretim ve geçim kaynaklarından biriydi. XIX. yüzyıl başlarında Kastamonu'da elde

[81] Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara 1988, s.53.
[82] Refik Turan, "Selçuklular Döneminde Kastamonu", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu (19–21 Ekim 1988 Kastamonu) Tebliğler*, Ankara 1989, s.3.

edilen yünün, Ankara sofusu kadar iyi olduğunda şüphe yoktu. Yaygın urgan üretiminin dışında dokuma alanında penbeci, bezzaz, basmacı ve boyacı gibi esnaf gruplarıyla karşılaşılmaktaydı.

Kastamonu ve çevresinin ihtiyacını karşılamak için şehirde boyacılık ve basmacılık birer iş kolu olarak ortaya çıkmıştı. XVIII. yüzyılın sonlarında Kastamonu şehir merkezinde 30 civarında basmacı esnafı bulunmaktaydı. 1820 gibi bir tarihte kırmızı, mavi ve sair bez boyanması faaliyeti yapan 21 iş yeri mevcuttu. Üretim kapasitesi Kastamonu'nun iç gereksinimini karşılamakla sınırlı diğer sanayi kolu, mumculuk ve kandil yağı üretimiydi. Şehirde mal ve hizmet üreten bu esnaf gruplarının yanında, alım-satım işleriyle iç dağıtımı sağlayan Bakkal, kasap, paçacı, tuzcu, duhancı, saka gibi esnaflar da vardı. O kadar ki Kastamonu esnaf ve zanaatkârlarının adları Deveciler, Saraçlar ve Çölmekçiler karyesi gibi sancağın yer adlarına kadar tesir etmişti.

Kastamonu'da ticari faaliyetlere gelince, dönemin şartları içerisinde bir canlılık söz konusuydu. Sicil kayıtlarından şehirde penbe (pamuk), kesdâne ve kahve ticaretinin yapıldığı anlaşılmaktadır. XVIII. yüzyılda şehre tütün getirilip satıldığı da bilgilerimiz arasındadır Bu ticarete paralel olarak penbenin (pamuk) Aydın ve Adana'dan getirildiği, ayrıca ticaret için Rumeli, Kırım, İstanbul, Ankara ve Konya'ya gidildiği görülmektedir. Kastamonu'da XIX. yüzyıl başlarında ticari faaliyetlerin sürdürüldüğü mekânlar çarşı, pazar ve bedestendi. Şehre gelen mallar ve ticari ürünler buralarda bir dönüşüme tabi tutuluyordu.

Kısacası Kastamonu yeniçağın sonu ile yakınçağın başlarında esnaf grupları, zanaatkârlar ve ticari faaliyetleriyle dinamik yapısını sürdürüyordu. Esnaf ve zanaatkârlar şehrin ihtiyaç maddelerinin üretimi ve pazarlanmasında çok çeşitli alanlarda hizmet sunuyorlardı. Şehrin tüccar sınıfı ise içten dışa veya dıştan içe hammadde ve tüketim maddeleri taşınmasına aracılık ediyorlardı.

Abstract

In this study an attempt has been made to examine the economic structure of Kastamonu Province at the end of XVIII. Century and at the beginning of XIX. century. It has drawn attention that there was a live economic life in Kastamonu and its environment at the end of the XVIII. Century. In addition, this study have been made in order to put forward the important historical information about Kastamonu its economicsitution in a detailed way. The crops as linen, hemp and garlic have been grown in Kastamonu and its environment and there have an industry fabrication and trade been developed base on these crops. Especially, tether, hawser, cotton material and trade based on them have been primary. Also, it is seen that Kastamonu has relation to the caravan road from the comers from Anatolia.

Key Words: *Kastamonu, Tradesman Groups, Craftsmans*

KAYNAKÇA

H.1190-1191 Tarihli 60 Numaralı Kastamonu Şer'iye Sicili.

AKŞİT, Niyazi, "Kastamonu", *A'dan Z'ye Tarih Ansiklopedisi*, Yelken matbaası, İstanbul 1981, s.589-590.

AYDÜZ, Davut, *İslâm İktisadında Narh*, İzmir 1994.

CUNBUR, Müjgân, "Kastamonu Tarihinde Ahiler ve Esnaf Kuruluşları", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Tebliğler (19–21 Ekim 1988 Kastamonu)*, Ankara 1989, s.13.

ÇADIRCI, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997.

DAL, Neslihan, *69/2 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Sicili (H. 1210-1211/M. 1795-1796) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2006.

DARKOT, Besim, "Kastamonu", *İslam Ansiklopedisi*, VI, Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, Eskişehir 1997, s.399–403.

DEMİREL, Ömer, "Osmanlı Esnafı (1750–1850)", *Türkler*, XIV, Ankara 2002, s.253–264.

EYİCE, Semavi, "Bedesten", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, V, İstanbul 2001, s.302–311.

EYÜPGİLLER, Kemâl Kutgün, "Kastamonu Kent Tarihi Fiziksel Gelişimi, Anıtsal Yapıları ve Konutları", *EJOS*, I (1998), No.1, s.1–149.

FAROQHI, Suraiya, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, (Türkçesi: Neyyir Kalaycıoğlu), Tarih Vakfı Yurt yayınları, İstanbul 1994.

FAROQHI, Suraiya, "Krizler ve Değişim 1590–1699", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600–1914*, II, (Çeviren: Ayşe Berktay), Eren yayıncılık, İstanbul 2004, s.543–757.

İSKENDER, Pelin, "Bir Yerel Tarih Araştırması: 17. Yüzyıl Şer'iyye Siciline Göre Kastamonu", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, XIII, No:2, Ekim 2005, s.565-582.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Başvekalet Umum Müdürlüğü, Ankara 1943.

"Kastamonu", *Meydan Larousse*, VII, Meydan yayınevi, İstanbul 1988, s.57-60.

"Kastamonu", *Yeni Türk Ansiklopedisi*, V, Ötüken yayınları, İstanbul 1985, s.1741-1744.

"Kastamonu", *Hayat Ansiklopedisi*, IV, Hayat yayınları, Tarihsiz, s.1893-1894.

"Kastamonu İli", *Büyük Kültür Ansiklopedisi*, VII, Başkent yayınevi, Ankara 1984, s.2572-2576.

KÖPRÜLÜ, Fuad, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara 1988.

KURUMLAR, Zaliha Ay, *69/1 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Sicili (H. 1210-1211/M. 1795-1796) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2006.

MADEN, Fahri, *XVIII. Yüzyıl Sonlarında Kastamonu (Şer'iye Sicillerine Göre)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2004.

PAMUK, Sevket, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, İstanbul 2004.

ÖNSOY, Rıfat, "Tanzimat Dönemi Sanayileşme Politikası 1839–1876", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:2, Ankara Şubat 1984, s.5–12.

ÖZKAYA, Yücel, "XVIII. Yüzyılda Taşra Yönetimine Genel Bir Bakış", *Türkler*, XIII, Ankara 2002, s.699-709;

ÖZKAYA, Yücel, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları, Ankara 1985.

ÖZTÜRK, Sait, "Kassâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXIV, İstanbul 2001, s. 579-582

SEVİNÇ, Necdet, *Osmanlılarda Sosyo-Ekonomik Yapı*, I, Kutsun yayınevi, İstanbul 1978.

SEVİNÇ, Necdet, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Düzeni*, Üçdal neşriyat, İstanbul 1985.

ŞAHİN, İlhan, "Kastamonu", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXIV, İstanbul 2001, s.585–588.

ŞAHİN, Yüksel, "Kastamonu Çarşaf Bağları", *Folklor/Edebiyat*, XII, Sayı: 46, Ankara 2006, s.525–529.

Şemseddin Sami, *Kamûsü'l-A'lâm*, V, İstanbul 1314.

TAŞDEMİR, Mehmet, "Karadeniz Bölgesinde Kendir-Keten Üretimi ve Kullanım Alanları", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı:8, İstanbul 2003, s.1-24.

TUĞLACI, Pars, *Osmanlı Şehirleri*, Milliyet armağanı, İstanbul 1985.

TURAN, Osman, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, II, Boğaziçi yayınları, İstanbul 1994.

TURAN, Refik, "Selçuklular Döneminde Kastamonu", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu (19–21 Ekim 1988 Kastamonu) Tebliğler*, Ankara 1989, s.1–6.

Turistik Kastamonu, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu 1958.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara 1988.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara 1988.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, "Kastamonu'da Tahmiscioğlu Vakası", *Tarih Semineri Dergisi*, İstanbul 1937, s.139-152.

ÜNAL, Mehmet Ali, "XVI. Yüzyılda Sinop Tersanesi İçin Canik Sancağından Malzeme Temini", *Geçmişten Geleceğe Samsun*, (Editör: Cevdet Yılmaz), Samsun Büyükşehir Belediyesi yayınları, Samsun 2006, s.231-252.

YERASİMOS, Stefanos, *Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye (Tanzimat'tan I. Dünya Savaşına)*, II, (Türkçesi: Babür Kuzucu), Belge yayınları, İstanbul 1987.

YÜCEL, Yaşar, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar Çobanoğulları Beyliği Candaroğulları Beyliği*, I, Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara 1991.